

III.
A KÖRNYEZETI ÁLLAPOT VÁLTOZÁSA,
A TERMÉSZETI ÉRTÉKEK VÉDELMEINEK ALAKULÁSA

Az emberi életminőség - környezeti szempontból - a vizsgált időszakban összességében javuló tendenciát mutatott. A különböző környezeti elemek minőségének javítása során elért eredmények a következőképpen alakultak.

Levegőminőség

A levegőt terhelő kibocsátások az 1990-1998-as időszakban jelentősen csökkentek. Ennek fő oka a szerkezetváltás miatt lecsökkent ipari és az életszínvonal romlásával lecsökkent lakossági energiafelhasználás. Hatékonyan hozzájárultak ehhez a környezetvédelmi intézkedések is, mint a földgáz-program, a katalizátoros járművek elterjedése, a zöld kártya bevezetése, az erőművek korszerűsítése és tüzelőanyagaik minőségének javítása (kéntartalom-csökkentés). Magyarország levegőminőségi helyzete mindezek ellenére sok helyen még mindig nem megfelelő, pedig a szennyezett területek nagysága 40%-kal csökkent.

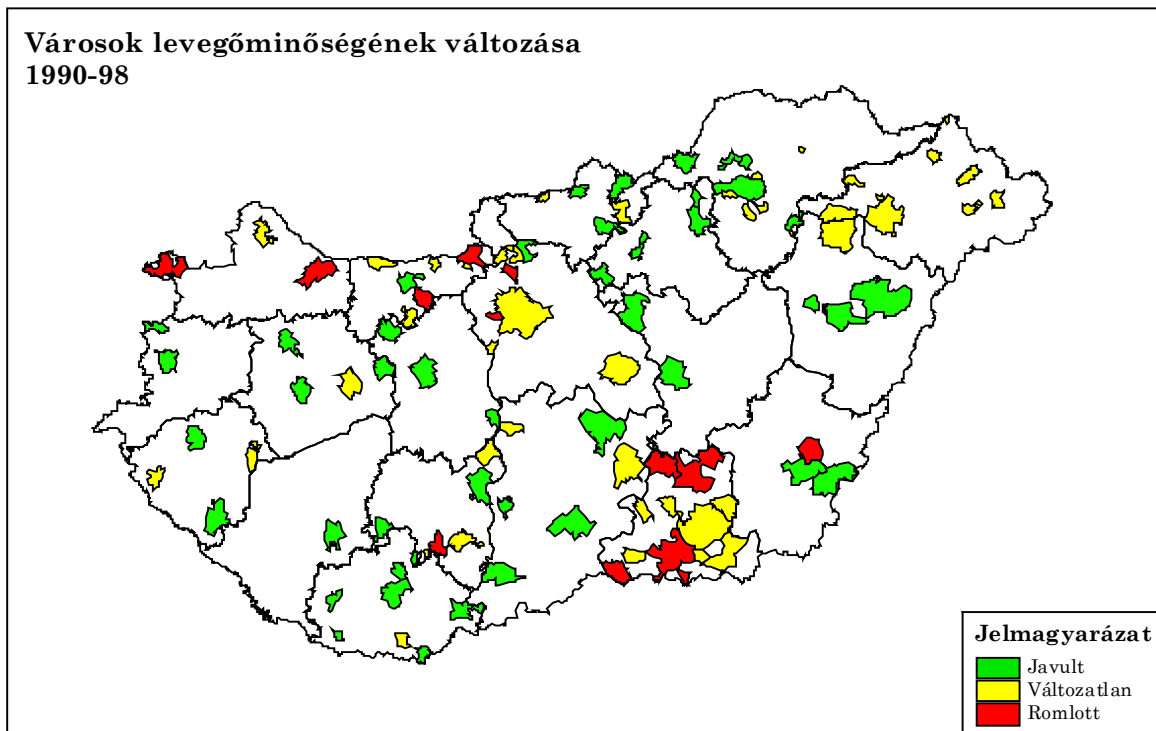
Az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat adatai szerint 1998-ban 16 település minősült szennyezettnek levegőminőségi szempontból. 1994-hez képest 1998-ban 15 településnek romlott a levegőminősége.

A ***kén-dioxid*** kibocsátás 1990-1998 között egyharmadával csökkent. A ***nitrogén-dioxid*** összes kibocsátása 13%-kal, a ***szénmonoxidé*** pedig 23%-kal csökkent, miközben a közlekedési kibocsátás részaránya folyamatosan nőtt. A ***szilárd anyagok*** kibocsátása több mint 35%-kal, a ***nehézfém***-kibocsátás pedig 1998-ra egyharmadára csökkent 1990-hez képest, amit elsősorban az ólommentes üzemanyagok bevezetése eredményezett. Az ***ózonréteget károsító*** (CFC) anyagok felhasználása is hasonlóan nagymértékben, egynegyedére csökkent.

A közlekedés - ami az összes kibocsátás 60%-át jelenti - kivételével, a csökkenés minden ágazatban jellemző volt. A lakosság energiafelhasználásából a szilárd fűtőanyagok használata kevesebb mint felére, 11%-ra csökkent, a vezetékes gáz felhasználási aránya pedig 40% fölé emelkedett.

A levegőminőséggel legfontosabb problémát még mindig a közlekedésből származó kibocsátások jelentik a nagy forgalmú utak környezetének és a nagyobb települések levegőjének szennyezésében. Jelentősen romlott a levegőminőség Szegeden, Győrben, Mosonmagyaróváron, Sopronban, Tatabányán, Dorogon, Esztergomban, Vácon.

Az ipari térségekhez kapcsolódó levegőminőségi problémák egyre inkább a települések városias belterületeire és a nagy átmenő forgalmat bonyolító településekre koncentrálnak. Az akcióterületek közül a borsodi, a baranyai, és a közép-dunántúli iparvidéken a problémák a regionális jellegből a helyi, kistérségi jelleg irányába mozdultak el.

Vízminőség

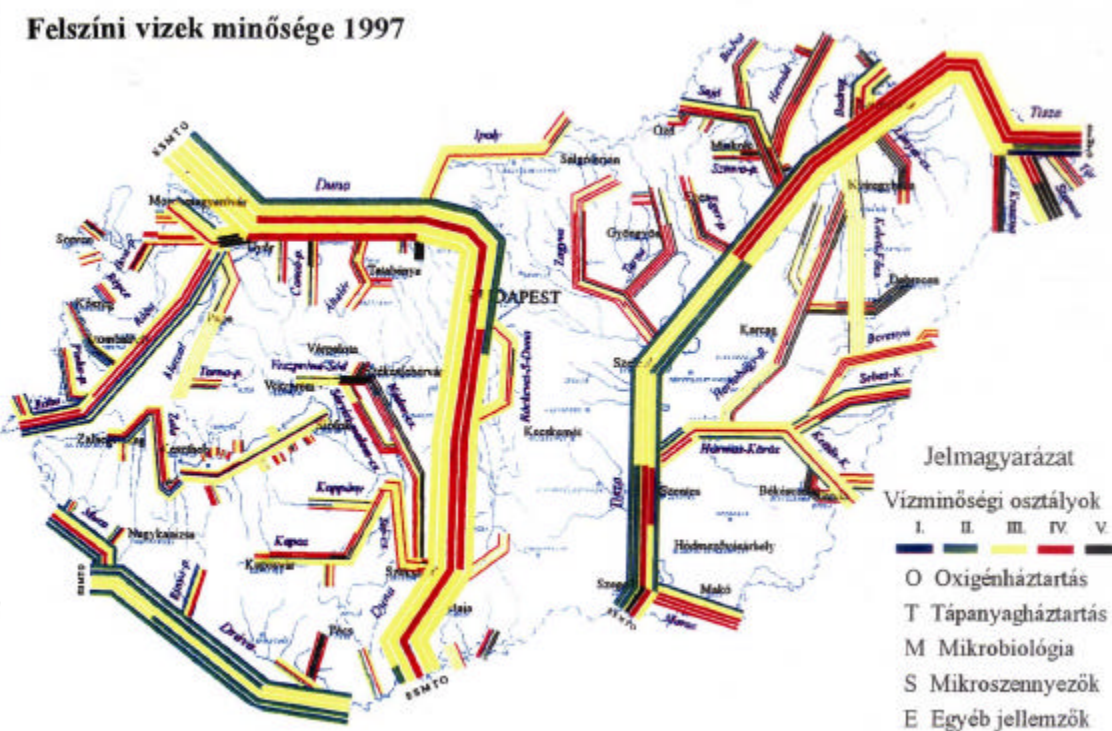
A *felszíni vizek* vízminősége a 80-as évek vége óta javuló tendenciát mutat. 1998-ban a legtöbb mintavételi szelvényben, a paraméterek nagyobb részénél “jó” és “tűrhető” volt a vízminőségi állapot. A Duna és Tisza belépő és kilépő vízminősége között azonban romlás állapítható meg. Ezt a nagyobb települések (pl. Budapest, Szeged) szennyvíztisztításának hiányossága és elmaradása okozza.

A vízhasználat szempontjából a víz mennyiségi és minőségi változási tendenciái kedvezőek. A fürdésre alkalmas felszíni vizek egészségügyi szempontból rossz mutatóit sok esetben a szennyvíztisztítás elmaradása okozza, de a Balaton állapota ebből a szempontból javult. A települések csatornázása nagy intenzitással folyik, ugyanakkor az új rendszerek kihasználtsága rossz és alacsony a rákötések aránya. A környezeti probléma súlypontja egyre inkább áttevődik a nagyobb városok, és főleg a főváros szennyvíztisztításának megoldatlanságára. A vízhasználatok koordinálására regionális vízgyűjtő-gazdálkodási tervek kidolgozása indult meg.

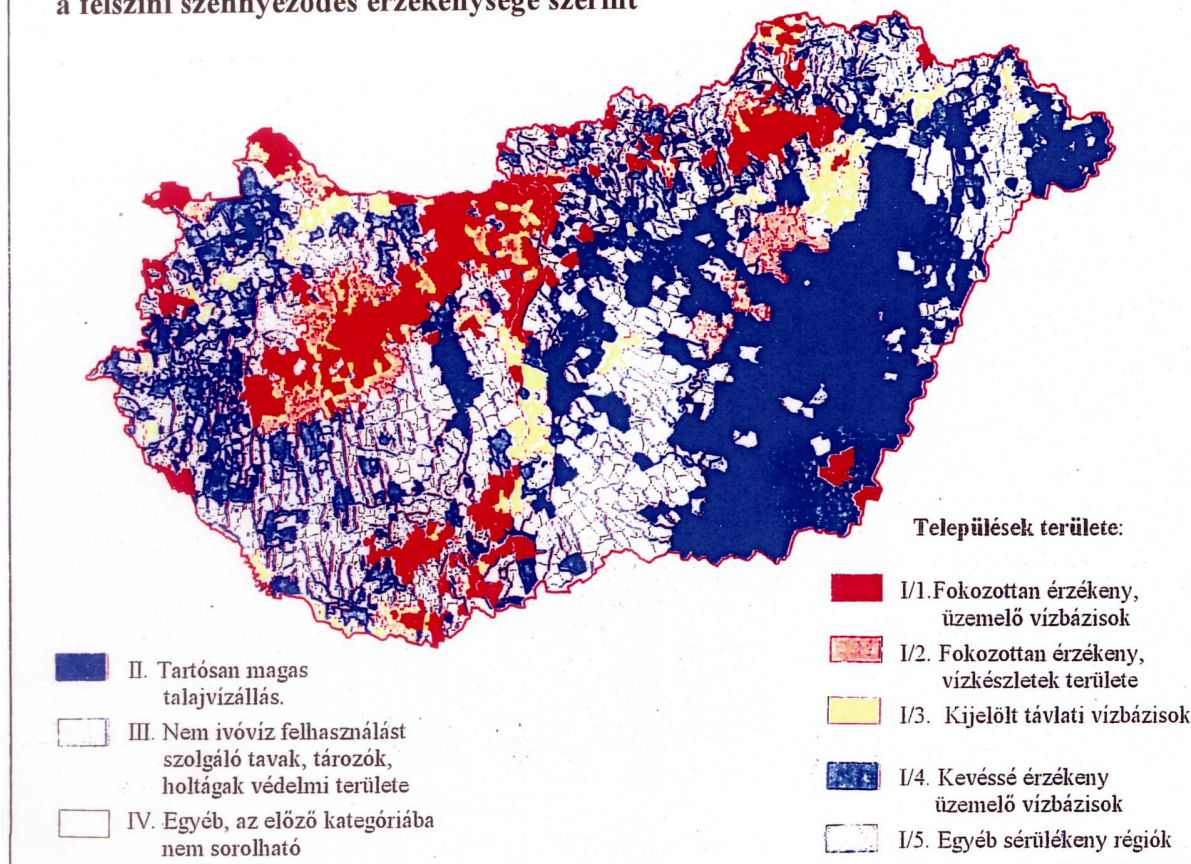
Felszíni vizek minősége 1995

Felszíni vizek minősége 1997

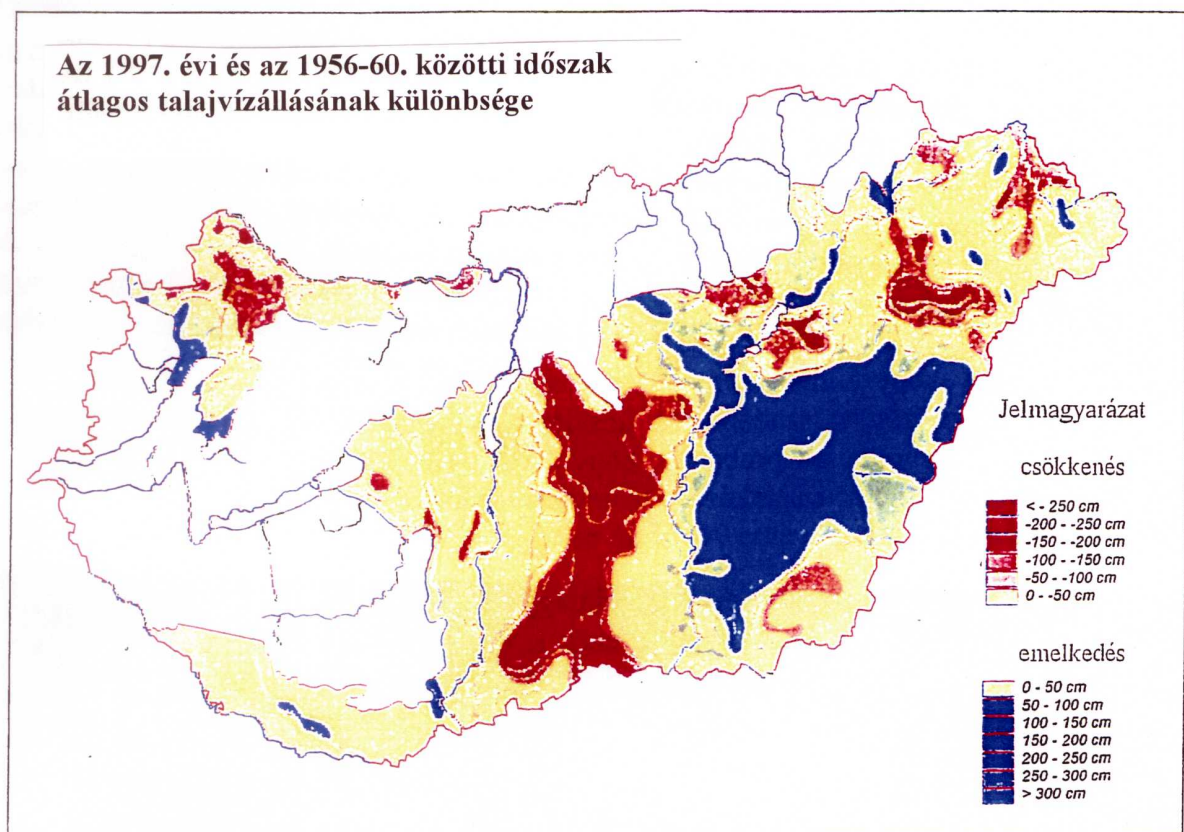
Települések besorolása vízbázisvédelmi szempontból és a felszíni szennyeződés érzékenysége szerint

A *felszín alatti vizek* kitermelése 1990-1998 között egyharmadával esett vissza, ami kedvező hatással van a minőségre is. Az Országos Környezeti Kármentesítési Program keretében folytatódik a 16 egyedi kármentesítés. A legköltségesebb alprogram a mecseki uránbányászat során keletkezett meddőlerakók és zagy tározók rekultivációja, amelynek fő célja két működő ivóvízbázis védelme volt. Az ivóvíz-bázisokat védő alprogramok 2004-ig 721 ivóvízbázisra terjednek ki.

A Dunántúli-középhegységben az 1990-es évek bányabezárásainak következtében a karsztvíz szintje ismét emelkedik.

A Duna-Tisza közti homokhátságon a talajvízszint az 1990-es évek közepéig tartó szárazabb időszakban süllyedt, a jelenlegi csapadékosabb periódusban stagnál, helyenként kismértékben emelkedik. A Szigetköz esetében eddig csak szakmai megoldási javaslatok születtek, de a kérdés konszenzuson alapuló rendezéséről megállapodás még nem született. A Maros hordalékkúp esetében a vízkivételek továbbra is meghaladják a természetes utánpótlást, mert a vízbázisok természetes arzéntartalmának hígítása miatt jelentős vízkivételek történnek. Az arzénszennyezés a szigorúbb EU-határértékek bevezetése miatt ismét problémát jelent.

Talajminőség

A mezőgazdaságban a nagyüzemi termelés veszélyei (defláció - termőtalaj-veszteség, és degradáció – talajminőség-romlás) helyett megjelent a szakszerűtlen művelési módok veszélye: az erdők újratelepítésének, valamint a bel- és árvízvédelmi rendszerek karbantartásának elmulasztása. A termőtalaj védelme érdekében a savanyodással, másodlagos szikesedéssel és a vízerózióval érintett területek célzott felmérésére még nem került sor. A meliorált területek nagysága 1990-1998 között 43%-al, a műtrágya felhasználása 58%-al esett vissza.

A hiányosan végzett melioráció és műtrágyázás következtében visszafordíthatatlan folyamatok csökkenthetik talajaink termőképességét.

A pontszerű talajszennyezéseket elsősorban az ipari termelés során felhalmozódott hulladékok, szennyező anyagok, a bányászati tevékenység során elmaradt rekultivációk, lerobbant állapotú, hasznosítatlan ipartelepek jelentik, melyek rehabilitációja folyamatban van.

Hulladékgazdálkodás

A **települési szilárd hulladék**gyűjtésbe bevont lakások száma 1990-1998 között több mint egyötödével, 80%-ra emelkedett. A gyűjtésnél alkalmazott műszaki eszközök színvonala és állapota rossz, a korszerű nagy járművek aránya alig éri el a 10 %-ot. Az ártalmatlanítás általában a települési lerakókban történő elhelyezéssel végződik, azonban ezek 70%-a nem felel meg a környezetvédelmi előírásoknak. A '90-es

években 107 települési és 12 regionális (89 települést, 410 ezer lakost kiszolgáló) hulladéklerakó építése valósult meg állami támogatással.

A termékdíjas-rendszer bevezetésével indított hulladékhasznosítási program kezdete óta évi 300 ezer tonnára emelkedett a szelektíven gyűjtött hulladékok aránya, ami a teljes mennyiség 2-3 %-a, azonban valamennyi lerakóban folyik spontán szelektálási tevékenység. A hulladék összetételében fokozatosan emelkedik a hasznosítható anyagok és az energetikailag kedvezőbb alkotók aránya.

A települési folyékony hulladékok gyűjtését elsősorban kisvállalkozások végzik, nem megfelelően ellenőrzött és szabályozott körülmények között. Évente 7-10 millió m³-t helyeznek el és megoldatlan probléma, hogy a csatornázottsággal nem rendelkező és meglévő hálózatra nem csatlakozó területeken keletkező szennyvízből a derítők helytelen kialakítása miatt évente 90 millió m³ szikkad el.

A mező és erdőgazdaságban évente mintegy 25-28 millió tonna hasznosítható **biomassza** keletkezik. Az élelmiszeripar ezen kívül megközelítőleg évente 5-6 millió tonna részben hasznosítható hulladékot bocsát ki. A legnehezebb feladat a tárolókban felhalmozott mintegy 14-15 millió m³ hígtrágya ártalmatlanítása, mivel hiányoznak a komposztálóüzemek.

A felhalmozott **ipari nem veszélyes hulladékok** mennyisége a '90-es években folyamatosan csökkenő tendenciát mutat (1998-ban 33-36 millió t), amit a 45%-os termelés-csökkenésen kívül a hulladéktakarékos technológiák elterjedésének, a struktúraváltásnak és az ipari tevékenység csökkenésének lehet tulajdonítani.

A termelési hulladékhoz hasonlóan a nehézipar hanyatlásával csökkent a **veszélyes hulladékok** mennyisége is (évente 2,7 millió tonna képződött). Ezt a mennyiséget növeli a timföldgyártásból származó vörösiszap (0,5-1 millió tonna), a kommunális szemétkerülő évi 16 ezer tonna száraz elemeket, gyógyszereket és olajat tartalmazó veszélyes hulladék. Ezek alig negyede – évente 700.000 tonna – hasznosítható, míg a többi ártalmatlanítható, illetve lerakást, biztonságos elhelyezést igényel. Az elmúlt évtizedek alatt az üzemi tárolókban 70-80 millió tonna veszélyes hulladék halmozódott fel. Pécssett az uránérces meddőhányók rekultivációja befejeződik 2002-ig, azonban a vörösiszap-lerakóké gazdasági okok miatt még nem kezdődött meg.

Zajterhelés

Az ország lakosságának mintegy egyharmada kényszerül olyan zajszint elviselésére, amit a szakemberek elfogadhatatlannak tartanak. A legfőbb zajforrás a közúti közlekedés, ami a zajszint 90%-áért felelős. A városi területeken a zajszint már töbnyire nem emelkedik, hanem a hatásideje növekedik. A helyzetet kedvezőtlenül befolyásolja, hogy a járműállomány döntő többsége elavult, korszerűtlen műszaki állapotú és zajosabb. Az elmúlt időszak eredménye, hogy kidolgozás alatt áll az EU tagországokban már bevezetett szabályozás hazai adaptálása, elterjedőben van a "csendes aszfalt", különféle árnyékoló, zajnyelő berendezések hazai alkalmazása; a villamospályák "szigetelése", valamint a városok belterületét elkerülő útszakaszok kiépítése.

Természetvédelem

A természetvédelmi oltalom alatt álló területek nagysága 1998 végére egynegyedével, a fokozottan védett területeké pedig egyharmadával növekedett, ami összesen Magyarország területének 9%-át jelenti. A nemzeti parkok száma négyről kilencre és összterületük közel háromszorosára 4285,6 km²-re növekedett. Míg 1990-ben az országos jelentőségű védett területek csak 3,3%-a, addig 1998-ban már közel 20%-a volt a Nemzeti Park Igazgatóságok kezelésében. A közelmúltban megkezdődött a nemzeti parkok övezeti besorolása (természeti, kezelt, bemutató övezet), amely a legkiemelkedőbb értékeknek további védelmet jelent.

A Nemzeti Természetvédelmi Alapterv szerint kiemelt fontosságú feladat a vizes élőhelyek (wetlands) megőrzése, aminek keretében elkészült a lápkataszter. Az élőhely-rekonstrukciós programok 20 vizes élőhely rekonstrukcióját végezték el 1999-ben.

Az összes erdőterület aránya 1990 és 1998 között 0,8%-kal nőtt, és jelenleg az erdővel borított területek eléri az ország összterületének 19%-át. Kedvező változás a természetvédelmi célú erdőterületek növekedése, amelyeknek az ország erdőterületéhez viszonyított aránya 20%-ra nőtt. Így jelenleg az ország összes védett természeti területeinek 46,8%-a erdő. Ezzel szemben a közjóléti erdők kiterjedése az utóbbi évtizedben is csökkent.

A városi közhasznú zöldterületek aránya 1990-hez képest egyötödével nőtt, de a területek gondozottsága azonban lényegében nem változott. A fővárosban a zöldterület növekedés csak 4%-os volt, és éppen a legsűrűbben beépített belső kerületekben nem javult a helyzet.

A természetvédelem hatékonyságának növelése érdekében elkészült és bemutatásra került a Nemzeti Ökológiai Hálózat kialakításának stratégiája. A hazai hálózat nemzetközi egyezményekben is deklaráltan kapcsolódik az európai ökológiai hálózathoz. Előkészületben van az Európai Unió elvárásainak megfelelő, Környezetileg Érzékeny Területek (ESA) rendszerének kijelölése, aminek célja a hagyományos földhasználat, földművelés és gazdálkodási gyakorlat fenntartása révén a természeti értékek és a biológiai sokféleség megőrzése.